

TALLADA DE ROURES PER L'ARMADA

per Alessandro LEIDI i Santi PONCE VIVET

INTRODUCCIÓ

La capacitat de l'home per transformar el paisatge a partir de la revolució neolítica, i de trasbalsar la mateixa atmosfera durant el món contemporani és palesa allà on es fixin els nostres ulls o ensumin els nostres nassos. Les societats agrícoles han cobert de conreus àmplies extensions de bosc. Les rompudes a Europa es poden datar fins ben entrat el segle XIX. Amb tot, una part important de les alteracions de la superfície forestal europea ha estat provocada, no tant per a la provisió d'aliments, com per a les empreses bèl·liques. Els vaixells es construïen amb la fusta procedent dels millors arbres, els més grans i resistents. Les tales havien de créixer a partir dels descobriments geogràfics i de les polítiques d'expansió de les monarquies absolutes europees.

Per entendre millor els fets succeïts a la comarca i que ens han portat a aquest escrit, és necessari situar-nos en la política exterior de la monarquia espanyola del segle XVIII.

Primerament cal confirmar la vasta extensió dels dominis ultramarins de la corona. A la segona meitat del segle, durant la monarquia il·lustrada de Carles III, l'imperi colonial espanyol va arribar a tenir, segons Payne¹, la seva màxima extensió. En segon terme, una conseqüència òbvia. Calia mantenir i preservar la gran extensió de costa i les naus mercants dels pirates i corsaris amb una flota de vaixells que pogués repel·lir-ne qualsevol agressió. A més, calia preparar-se per als conflictes amb les altres monarquies europees. Les hostilitats esdevingudes no ho seran tant pel domini material de les Índies (guerra territorial) com per la seva explotació comercial.

Cap al 1736 el Marquès de l'Ensenada (ministre de Ferran VI), en una carta a Ferran VI justificarà la política armamentista², «*porqué no hay en el mundo que*

1. PAYNE, Stanley: *Historia de España. La España de los borbones* ed. Playor, p. 20. Segons Pierre Chaunu «Des de 1740-50 a 1780-90 l'Amèrica espanyola, silenciosament, es duplica i arriba als 8 milions de km² controlats a l'època del Humboldt» (CHAUNU, Pierre: *La civilisation de l'Europe des Lumières* París, 1971 p. 87).

2. FERNÁNDEZ ALMAGRO, Melchor: *Política naval de la España Moderna y Contemporánea Instituto de Estudios políticos*, Madrid, 1946. pp. 93-94.

necesite más fuerzas marítimas que la de España, pues es península y tiene que guardar los vastísimos dominios de América que la pertenecen, y mientras la España no tenga una marina competente no será considerada de Francia e Inglaterra, sus émulas mas inmediatas. Consecuencia de esto es que vuestra majestad atienda con preferencia a todo, al aumento y mejor régimen de Armadas, para las cuales cuantos materiales y pertrechos son menester hay en España...»

La preocupació de l'estadista no era en va. A la segona meitat de segle continuaven els conflictes marítics resolts per les armes: guerra contra els anglesos entre 1740 i 1760, darrers dos anys de la Guerra dels 7 anys (1761-1763); contra Portugal entre 1776 i 1777, el 1797 batalles a l'alçada del cap de St. Vicente, i el 1805 a Trafalgar. Durant la guerra per a la independència de les colònies angleses d'Amèrica del nord, la corona espanyola va donar suport econòmic i militar als insurrectes. Als esmentats enfrontaments cal sumar-hi les topades esporàdiques, els setges, els bombardejaments puntuals i mutus de llocs estratègics... La major part de les conteses es van resoldre a favor dels enemics davant la impotència de l'armada espanyola.

Per paliar el greuge comparatiu s'imposava un pacte amb una de les dues flotes enemigues, la francesa. Aprofitant el parentiu dels reis de França i d'Espanya, es firma el 1761 el tercer «Pacte de Família» a fi i efecte d'unificar contingent i poder fer front amb certa dignitat contra l'enemic comú: Anglaterra. El 1743, any de la firma del segon, el marquès de la Ensenada el justificava, no tant per la coincidència de sang dels monarques sinó per la impotència de competir amb l'armada anglesa llevat que la suma de vaixells espanyols, més els francesos equilibrés la balança i «*prive a los ingleses del dominio que han adquirido en el mar*». Però les polítiques d'aliances eren sempre conjunturals i es podien trencar en qualsevol moment, per la qual cosa es fa necessària la promoció de la construcció naviliera.

Per equipar un exèrcit que fes front al domini marítim dels anglesos calien vaixells. La política de foment de la construcció naviliera esdevindrà una necessitat prioritària pel compte de Floridablanca³: «*Siendo como es y debe ser la España potencia marítima, por su situación, por sus dominios ultramarinos y por los intereses generales de sus habitantes y comercio activo y pasivo, nada conviene tanto, y en nada debe ponerse mayor cuidado que en adelantar y mejorar nuestra marina...*» Durant el període 1788-1792, el ministeri de la Guerra s'emportava el 38,87% del pressupost general de l'Estat, i el de Marina el 26,59%⁴.

La política de rearmament no és una novetat de Carles III, el 1736 el marquès de la Ensenada pretenia una marina de guerra que superés la dels enemics seculars francesos i anglesos iniciant la construcció de les drassanes d'El Ferrol, Cartagena (1749) i la Carraca (1752) d'on havien de sortir «*sesenta navios de linea y sesenta y cinco fragatas y embarcaciones menores*»⁵.

3. BIBLIOTECA DE AUTORES ESPAÑOLES: *Obras originales del Conde de Floridablanca y escritos referentes a su persona* Imp. M. Rivadeneyra, Madrid, 1867, p. 239.

4. TUÑÓN DE LARA, eds.: *Historia de España*, vol. VII, ed. Labor, Barcelona, 1987, p.86.

5. Fernández ALMAGRO, op. cit., p. 97, recull paraules del Marquès de la Ensenada cap els anys 1736.

Obres que finiran en temps de Floridablanca, ministre de Carles III de la mà de l'almirall Antonio Valdés, el seu tercer ministre de la Guerra (1782 el de Cartagena i 1777 el de La Carraca).

Amb tot, els estadistes del segle XVIII són conscients de la inferioritat de l'armada espanyola respecte de l'anglesa. Malgrat la construcció durant el primer terç de segle (de Patiño al marquès de la Ensenada) de 304 vaixells, dels quals 76 eren de guerra⁶ els rimtes de construcció anglesos superaven de bon tros els espanyols; el volum dels vaixells del primer era més del doble que els del segon⁷.

El marquès de la Ensenada, preocupat per la superioritat anglesa, envia una carta al rei on argumenta el lent ritme de construcció de vaixells de l'armada espanyola en contrast amb l'anglesa quan diu que «*es imposible en pocos años tener una marina que compita con Inglaterra porque aunque hubiera caudales (que no n'hi havia) para hacerla, no hay gente para tripularla*»⁸.

Malgrat els esforços de Floridablanca, la diferència en infraestructura constructiva persistiria i el reconeixement de la superioritat dels anglesos portaria a emular llur política i a seguir-ne el model de construcció. Aquest consistia a fomentar la producció de vaixells a drassanes particulars. «*A este fin (diu Floridablanca) convendrá promover la construcción de particulares, como hacen los ingleses, empezando por las compañías Filipinas y la Habana, el Banco, los gremios y otros cuerpos fuertes que podrían encargarse de introducir y ejercitar esta industria de construcción y vender algunos buques a la marina real*»⁹.

A la mort de Carles III (1788) la marina estava formada de 280 unitats¹⁰, una vegada descomptats els vaixells enfonsats per les bales angleses, o les inclemències del temps en els nombrosos encontres entre ambdues marines. A finals de segle s'arribaria als 311 vaixells de guerra.

Les construccions es feien en fusta, i, atesa la seva qualitat i resistència, el roure es va convertir en una primera matèria protegida i controlada pel ministeri de la Guerra,, fins al punt que el 1784 es va denegar la petició del bisbat de Vic de tallar 24 roures dels 44 que estaven marcats (encomanats per la Real Armada) i que es volien destinar a la reparació de les bigues de tres cases de pagès¹¹.

Primerament es van tallar els arbres dels boscos més propers a la costa, o aquells que estaven ben comunicats amb les drassanes a través de rius navegables. Però la necessitat de roures va superar-ne l'existència a la marina i, cada vegada

6. Condeminas MASCARÓ, F. *La marina militar española* Imp. Serra, Barcelona, p. 283.

7. Fernández ALMAGRO, op. cit., p. 93-94, diu que en temps del M. de la Ensenada Espanya tenia 18 naus de guerra i 15 embarcacions menors, per les 100 naus i 188 embarcacions menors que gaudia la marina anglesa.

8. *Ibid.*, p. 97.

9. BIBLIOTECA DE AUTORES ESPAÑOLES, Op. Cit., p. 239.

10. IBÁÑEZ DE IBERO: *Historia de la marina de guerra española desde el siglo XIII* España-Calpe, Madrid, 1939. p. 211-212.

11. Carta de Pablo Bordius, pbro. beneficiado y cabrerero Mayor de la Yglesia Cathedral de Vic, al Intendente General de Marina del departamento de Cartagena, 20-8-1784. Arxiu del Capbreu de la Seu de Vic, Arxiu Episcopal de Vic.

es va fer més necessari cercar-los més a l'interior del país, allà on les dificultats d'accés del terreny havien permès preservar encara grans extensions de boscos de roures. Cal tenir present que al segle XVIII els costos d'extracció i transport dels arbres gravaven en una part important el valor final de la fusta. Era per raons d'economia que els boscos de l'interior s'explotaren tardanament. Potser per aquest motiu a la comarca d'Osona¹² es van tallar, el 1787-89, solament 3.187 roures¹³, xifra que, com veurem més endavant, hem de considerar quantitativament menyspreable respecte de la massa forestal dels boscos osonencs. Però no és solament per qüestions ecològiques que volem tractar el tema. Aprofitem l'avinentesa dels fets esdevinguts per reflexionar sobre la precarietat econòmica d'un Estat insolvent que per tal d'estalviar uns diners no s'estarà de pledejar a bastament. La monarquia aconseguirà, a la fi, els seus objectius sense haver de satisfer les reivindicacions econòmiques dels propietaris de boscos osonencs.

Volem ressaltar els mètodes per aconseguir-ho: una burocràcia impersonal que a través de la dilatació temporal aconseguiria imposar un preu per sota del del mercat. Paradoxalment, Carles III, o els seus ministres, utilitzaran el poder legislatiu i judicial per aconseguir fusta a un preu inferior a la del mercat i alhora es presentaran com a defensors dels interessos de llurs súbdits. Assumiran, de forma paternalista, les queixes dels súbdits però pagaran la fusta a preus baixos perquè entre aquests i el rei s'interposava una maquinària burocràtica que solament obeïa raons d'Estat. Carles III restava immaculat quan es presentava també com a víctima impotent de la dinàmica burocràtica. Així s'aconseguia mantenir i alimentar el mite del «bon rei».

Darrera els mètodes esmentats s'amaguen les cròniques dificultats financeres de les monarquies absolutes. L'estat es va veure abocat a una política de retribucions mesquina, per les dificultats de mantenir els pressupostos econòmics, tres quartes parts dels quals es destinaven a la guerra¹⁴. Per confirmar les dificultats d'hisenda i el seu procés d'endeutament i posterior insolvència ens remetem a l'obra de Josep Fontana¹⁵, de Emiliano Fernández de Pinedo¹⁶, i de Domínguez Ortiz¹⁷.

Les dificultats d'hisenda porten Floridablanca a combatre el «malversament» sense adonar-se que el problema s'originava en la mateixa naturalesa de l'estat. Cal acabar amb el frau —diu— si es vol avançar en la política de rearmament:

12. Es van tallar roures als municipis de: Balenyà, Calldetenes, Centelles, Espinelves, l'Esquirol, Folgueroles, Gurb, Malla, Masies de Voltregà, Montanyola, Orís, Sta. Eulàlia de Riuprimer, Roda, Seva, Sta. Cecília de Voltregà, Sta. Eugènia de Berga, St. Hipòlit de Voltregà, St. Julià de Vilatorrada, St. Pere de Torelló, St. Vicenç de Torelló, Tavèrnoles, Tardell, Tona, Torelló, Vic, Viladrau i Vilanova de Sau.

13. Arxiu Municipal de Vic: Varia (s. XVI-XIX) lligall; corregiment de Vic 1 (1760-1816) lligall.

14. Domínguez ORTIZ: *La sociedad y el Estado* Ariel Barna, 1976, p. 306 diu que el 1778 «los gastos de defensa representaban en 72% y los de la corte el 11%. El remanente servia para pagar los servicios burocráticos centrales.»

15. FONTANA, Josep: *La crisis del Antiguo Régimen*, ed. Crítica Barna 1979; *La quiebra de la monarquía Absoluta 1814-1820* Ariel, Barcelona 1971.

16. TUÑÓN DE LARA, (Fernández de Pinedo, E.) op. cit., p. 66-87.

17. DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio, op. cit.

«En este departamento (construcción) cualquier ahorro, por pequeño que parezca es esencial. No basta la economía en la construcción si no trasciende a los demás ramos de la marina. En un departamento como este, que es el mas vasto y dispendioso de la corona, cualquier abuso, fraude o desperdicio multiplicado forma un objeto grandisimo de gasto y de pérdida, y cualquier ahorro repetido en las cosas mas pequeñas importa al año sumas enormes.»

Efectivament, el cost dels vaixells era molt elevat. Un de 68 canons valia, segons Carlos Ibáñez de Ibero¹⁸, entre 1136000 rs. i 1252000rs. Es feia necessari estalviar com més millor per tal d'incrementar el nombre de vaixells.

La debilitat de l'estat il·lustrat obligarà a fer front a la picaresca amb mètodes policíacs tan ingenus com ineficaços: «Es preciso nombrar personas prácticas, imparciales, desinteresadas y celosas que extraordinariamente vayan, reconozcan y por así decirlo, sorprendan en los departamentos a todos los empleados y dependientes, vean los surtimientos, las existencias, las contrataciones, los desperdicios, abusos y provechos injustos, los trabajos y el método de todo, y examinen si se observan las reglas y ordenes, y si, aunque se guarden, hay que mejorar y precaver algo mas.»¹⁹ Hi havia tan descontrol en les despeses dels ministeris com en els ingressos d'hisenda. Aquí, l'ocultació dels propietaris rurals comportava casos flagrants de frau, per exemple en municipis com el de St. Pere de Torelló (St. Pere, Masies, La Vola i Curull), on els seus habitants vivien de l'explotació de la fusta i curiosament no tenien registrades més que 1.288 quarteres de bosc, segons un cadastre de mitjans segle XVIII. A l'amillament de 1862 n'hi havia censades 10 quarteres més²⁰.

La troballa a l'Arxiu Municipal de Vic d'uns documents situats en els darrers anys del regnat de Carles III, referents a la tallada de roures de boscos de la comarca per a la construcció de vaixells destinats a l'Armada²¹ ens ofereixen la possibilitat de desenvolupar el tema. Després de la contextualització d'aquest primer capítol ens dedicarem a descriure amb detall i reflexionar sobre els fets. Els hem dividit en dos grans blocs temàtics: per una banda, tractarem tot allò que fa referència als roures i la seva tala, i, per l'altra, el preu de la fusta i de l'enrenou originat.

PROCEDIMENT DE TALLADA

Previ a la tala de roures es va efectuar una avaluació dels recursos forestals de la comarca i una tria dels roures aptes per a la construcció de vaixells de guerra.

Segons disposaven les R.O. de 31-10-1748 i 10-8-1786 els «visitadors» de les muntanyes, per tal de realitzar un cens dels arbres, havien de reconèixer les propietats dels boscos, aconseguint informacions «oyendo los vecinos de mayor inteli-

18. IBÁÑEZ DE IBERO, Carlos, op. cit., p. 202.

19. BIBLIOTECA DE AUTORES ESPAÑOLES, op. cit.

20. Amillamiento de la riqueza acústica... La Vola 1862. Arxiu Municipal de St. Pere de Torelló.

21. Vària (s. XVI-XIX) Tallada de roures per a l'Armada. Ll. A.M.V.

gencia de los lugares, mediante cuyas diligencias puedan amojonar i cabidar los términos y divisiones.» a més de consultar el cadastre. El mètode era poc rigorós. Primer perquè de paraula, escoltant les persones grans del poble, la realitat es podia deformar a plaer. Segon perquè, com diu Antoni Segura (article d'Estudis d'Història Agrària), el cadastre no reflecteix l'extensió real de les finques; el grau d'ocultació era elevat, més quan ens allunyem dels primers realitzats a principis de segle. Fos com fos, els perits de marina (funcionaris delegats que actuaven en nom del ministeri de la Guerra), procedien a un repartiment arbitrari del nombre de roures que tocava tallar a cada un dels propietaris. La quantitat d'arbres destinada al «Real Servicio» (nom que rebia la tasca de proporcionar fusta a Marina) era proporcional a l'extensió de bosc de la finca.

Els comissionats de marina amb l'excusa d'actuar sota la pressió de la pressa imposada pels seus superiors s'estalviaren de visitar i reconèixer el terreny personalment. Actuaven des de la plaça del poble estant. Un cens correctament efectuat hauria significat una dedicació excessivament dilatada. Precipitadament es va passar a marcar i talar els roures amb els prejudicis que se'n derivarien pels amos dels boscos.

A través de dues extenses cartes avalades per l'Ajuntament de Vic, els propietaris es queixaren a la superioritat dels desperfectes i destrosses ocasionades, a més de les desavinences pels preus pagats. Però les exigències de la guerra no podien esperar. José Portillo, ministre interventor de la província de Marina i responsable de la tala del corregiment de Vic, afirmava que les tales no havien d'afluixar de ritme de cap manera, sense entrebancar-les amb qualsevol mena de recurs, queixa o dificultat interposada pels amos.

Portillo considerava raó d'estat la tala ja que faltaven molts «codos cúbicos» de fusta per tal d'assolir la quantitat exigida per la Marina, i que ni tan sol les operacions d'avaluació havien de retardar les tales. A més, els troncs que arribaven a les drassanes, un cop desbastats i transformats en taulons, havien de passar per un llarg procediment especial de curació abans de poder utilitzar-los *«pues incluso fue preciso esperar el transcurso de dos años para que las maderas curadas en el agua salada pudieran emplearse sin temor a que, recién cortadas, se pudrieran.»*²². Raó de més per no perdre temps.

Els comissionats van amenaçar repetidament amb exercir les seves influències si els propietaris seguïen les queixes. La mesura coercitiva va resultar positiva ja que els afectats, van deixar d'interposar demandes, si més no de forma individualitzada.

Actuacions semblants es van cometre a la Cerdanya. Al propietari del bosc de Cabó, prop d'Organyà (corregiment de Puigcerdà), el comissionat de marina Onofre Ruiz va amenaçar amb recórrer als seus superiors si no es tallaven 100 pins pel dia següent al·legant que el retard *«podria ocasionar graves perjuicios en el proporcionar maderas para el Real Servicio»* (carta del 6-7-1787).

A causa de les corredisses i del procediment ràpid i descarat, s'originaren danys i destrosses als boscos. Un dels efectes més nefasts es revelava en la tallada d'un

22. Paraules del Marques de la Ensenada, segons Melchor Fernández Almagro, op. cit., p. 100.

nombre excessiu d'arbres. A les cartes de l'Ajuntament de Vic es diu que s'abatien més roures dels que s'extreien posteriorment dels boscos. Quedaven inutilitzables els arbres que al caure s'havien trencat, esquerdat, o bé havien patit algun defecte que els feia inútils per a la utilització en la construcció. Altres, primerencs, es tallaven per terraplenar trossos de terrenys amenaçats de desprendiments, o per construir ponts destinats a travessar barrancs durant el transport. Es van *queixar els amos que allà on el bosc era costerut les tales excessives* provocaven uns desprendiments que deixaven els boscos destrossats, amb perill de no restablir-se mai més. També es talaven arbres petits, amb la pèrdua econòmica que això significava per als propietaris. Aquests es veien privats d'un futur benefici. No s'adonaven els comissionats que, en actuar de forma negligent, estaven hipotecant el futur proveïment de fusta per als seus arsenals.

Altres arbres eren tallats o bé destrossats, fins i tot quan no es necessitaven, i això simplement perquè els llenyataires s'obrien pas per l'interior dels boscos abaten, de forma indiscriminada, els arbres que obstaculitzaven el camí més fàcil i directe. Un cop ajaguts a terra, els troncs romanien al bosc, donat que els comissionats rebutjaven d'emportar-se'ls i de pagar-los.

També es produïen pèrdues pel trànsit dels troncs a través dels camps sembrats. El transport es feia totalment amb mules o cavalls, als quals s'enganxaven els troncs. Els animals, els traginaven fora dels boscos, i deixaven revoltats i remenats els terrenys i xafats els conreus. Tot per tal d'estalviar temps i feina.

Els amos s'oposaven a les destrosses innecessàries al·legant la tradició i els costums del Principat. Aquí els llenyataires i els traginers feinejaven amb tot el temps i l'atenció que es necessitava, per tal de no espatllar el sotabosc, de no trepitjar o abatré arbres petits i de causar les mínimes destrosses als conreus.

La feina de tallar, arrossegar i transportar corria a càrrec de companyies concessionàries de dubtosa reputació. Els assentistes, contractistes que proporcionaven troncs tant per a la Marina com per a qualsevol altra necessitat de l'Estat, actuaven en situació de monopoli pel que fa als serveis que oferien a l'Estat, i eren coneguts per enganyar i perjudicar els ciutadans amb els afectats pels seus negocis.

Hi ha casos de manifesta corrupció d'aquests proveïdors oficials o concessionaris d'explotacions. Alberto Gil Novales²³, ens recorda uns fets esperpèntics. Segons paraules de Marcillac, escriptor francès antirevolucionari «La rapacidad de los asentistas llegó a tal extremo en el Hospital de Figueras durante esta guerra (guerra entre España i la República Francesa el 1793), que pusieron gallinas de madera dentro del caldo para los enfermos».

La segona carta de l'Ajuntament de Vic (2-4-1788) culpa el Departament de Marina de falta de planificació en el proveïment de fusta. La talla incontrolada i la manca d'una eficient política de replantació havien provocat la desforestació de les comarques més properes a la costa o de fàcil accés. Progressivament s'havia de recórrer a boscos cada vegada més apartats dels embarcadors, cercant fusta de boscos menys accessibles. Les dificultats d'accedir als nous boscos, l'augment de

23. TURÓN DE LARA, op. cit., p. 255.

les dietes i els sous dels llenyataires, juntament amb les creixents dificultats en el transport dels troncs, havien provocat l'augment dels costos d'explotació. A més, provocaven el retard del proveïment.

L'encariment de la fusta havia d'anar en detriment dels propietaris ja que eren ells els que havien de fer-se càrrec de les despeses. El mal negoci que suposava vendre la fusta a l'Estat (per altra banda, obligatori) només podia provocar el desinterès dels propietaris pels seus boscos, descuidant-los.

Un aspecte que cal destacar és el de la qualitat dels arbres tallats, ja que per descomptat els comissionats escollien els roures més alts, forts, drets i bonics oblidant el valor no econòmic que per l'amo, el poble o la tradició podia representar. Es marcava tant el roure vell i fort, plantat per algun dels avantpassats del propietari, com el que assenyalava un lloc peculiar, una font, un paratge; o aquell que anava lligat a un record personal. La tala d'aquests arbres afectava l'amo en els seus sentiments, més que no pas la quantitat d'arbres tallats²⁴.

En realitat, l'impacte quantitatiu d'aquestes tallades no va ser gaire important sobre els boscos osonencs. Tret de la comarca del Lluçanès, de la qual no tenim informació, sabem que a la resta d'Osona les tales entre els anys 1787-1789 van ascendir poc més de 3.000 roures, xifra insignificant, respecte al total de roures²⁵. Els boscos osonencs de fa 200 anys estaven formats bàsicament per rouredes²⁶.

24. Vam tenir una entrevista amb el guarda forestal senyor Gerónimo Cárdenas, de Manlleu, el qual ens va dir que les dimensions dels roures escollits eren aproximadament d'uns dos metres de circumferència per uns deu o quinze d'alçada. Pels qui coneixen un lloc situat als afores de Vic, aquells arbres igualaven en dimensions els que es troben al bosc anomenat «el Cantarell». Ell, personalment, va acompanyar l'encarregat d'una drassana a marcar roures per a la construcció de vaixells, i junts van marcar uns 40 roures de les dimensions esmentades en 4 hectàrees de bosc. Posteriorment, a causa de desavinences amb el propietari sobre el preu a pagar, els arbres no es van tallar. Com es veu, els desacords es produeixen també avui dia, però l'afer té unes resolucions ben diferents.

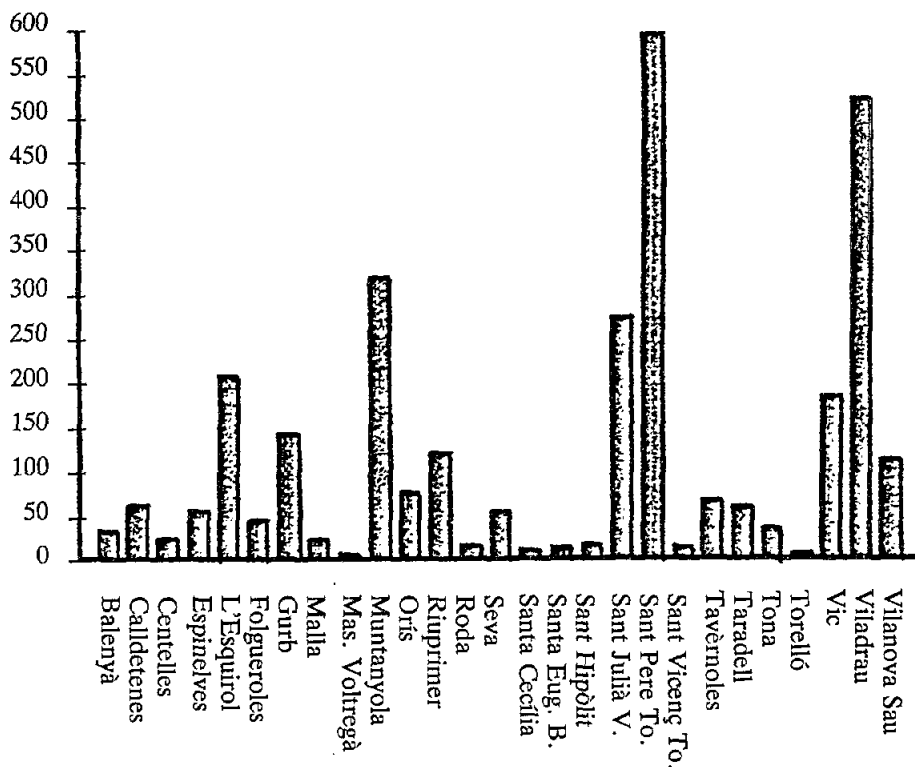
25. Els arbres tallats no van representar ni tan sols l'1% dels roures que creixien a la nostra comarca, fins i tot calculant una cabuda d'arbres per quartera de bosc de tan sols la meitat de l'actual.

26. L'única excepció és el municipi de Taradell, on es van tallar solament 65 roures, d'una extensió de boscs declarada de 5.000 quarteres, segons unes «Tabelles» de mitjans del segle XVIII (Corregiment de Vic. 1760-1816. Lligall, A.M.V.). Sospitem que en dita contrada ja hi predominava el pi.

Roureda del Cantarell, municipi de Vic.

ROURES TALLATS PER MUNICIPI

La superfície bosquina a l'època dels fets era més extensa que l'actual. Amb el temps, les rompudes, l'acció de desembosc i el foc l'han reduït. Hem provat d'efectuar un cens de l'extensió dels boscos de la comarca, però la manca de documentació, i la poca fiabilitat de la trobada ens han fet desistir. Tant a l'Arxiu Episcopal de Vic com a l'Arxiu Municipal hem trobat diversos cadastres del corregiment de Vic que daten de mitjans del segle XVIII. Les extensions de bosc declarades de les finques resseguides són tan minses respecte a l'extensió actual de bosc que no els podem donar la més mínima credibilitat.

El grau d'ocultació seguirà essent molt elevat, malgrat els esforços de l'administració per evitar el frau. En els amillaments, registre de finques iniciat a mitjans del segle XIX a resultes de la reforma de Món l'extensió total de bosc és de 23.815 quarteres (tret d'Espinelvès i Viladrau), mentre que un recompte de 1959 calcula la superfície forestal en 64.704 quarteres i en 88.446 la superfície de «monte bajo y leñas bajas»²⁷. La finalitat primera de l'ocultació, com avui dia, era evadir les obligacions amb hisenda.

27. Vilaseca-Montero: *Estudio de la zona de Vic* 1959. Servei d'Extensió Agrària de Vic.

Si considerem la superfície forestal de finals del XVIII superior a l'actual, podem afirmar que malgrat les queixes dels propietaris, el nombre de roures tallats i/o fets malbé no van suposar cap amenaça per a la seva continuïtat. Malgrat que els amos denunciessin unes tallades excessives, acompanyades d'unes destrosses importants, el nombre total de roures que es varen tallar fou tan minso que no va poder repercutir negativament sobre el patrimoni forestal d'Osona, ni tan sols pel que fa a la qualitat dels arbres tallats. Recordem que, atesa l'ocultació de grans extensions de bosc, hi va haver llocs on els comissionats no van arribar i ni tan sols s'adonaren de la seva existència. Vastes zones dels municipis més boscosos restarien intactes.

Per contra, el destí dels boscos de les comarques de marina seria ben diferent, a causa de la comoditat d'accés. La facilitat del transport va permetre contínues tallades, i per això el seu patrimoni forestal es va reduir considerablement fins al punt de desaparèixer.

La mateixa administració ja se'n feia ressò 50 anys abans i expressava així la seva preocupació: en la R.O. 31-1-1748 Ferran VI estrena el text amb unes paraules reveladores: *«Hallándome enterado del decadente estado de los montes, con especialidad los inmediatos a la mar a causa de las cortas que indebidamente se han hecho con mucha frecuencia, talas y quemas y el ningún cuidado que se ha tenido y tiene en atender à su importante reparo por mediò de los plantios y visitas (...)»*. A continuació el monarca dóna directives específiques, concretes i detallades, *«dirigidas al mayor aumento y conservación de los árboles, de lo cual sigue tanta utilidad a mi servicio y a mis vasallos...»*, amb la finalitat de conservar i millorar la disponibilitat d'uns béns que ja llavors començaven a escassejar.

La preocupació de conservar el patrimoni natural, doncs, no és nova d'avui dia, sinó que ara fa 200 anys ja existien unes lleis dirigides a la conservació i cura dels arbres. Naturalment, la seva finalitat era diferent de l'actual, ja que anava més aviat encarada al proveïment de fusta per a les drassanes reials. Les mesures arribaven tard i es van demostrar insuficients. Tot i així queda constància de les bones intencions del Rei i dels seus Ministres, les quals van quedar imprimides en unes lleis tan avançades en matèria de conservació com ingènues i poc realistes. La debilitat de l'aparell estatal demostraren llur impotència per obligar-ne el compliment.

S'intenta repoblar els boscos creant zones de planter de tota mena d'arbres com la de Molins de Rei, ubicada al costat del pont vell, ordenada segons una instrucció del comte de Floridablanca (1-3-1787). Iniciatives que anirien acompanyades d'altres mesures de foment i control dels boscos.

Ja mitjan segle es fomenten millores per tal d'obviar el mal estat del patrimoni forestal i impulsar-ne la conservació. Carles III (Instrucció de Corregidors de 15-5-1788 cap. 49) reproduïx la Instrucció de Ferran VI (13-10-1749 cap. 26) per la qual *«Siendo tan importante la conservación de los montes y aumento de plantios para la fábrica de navíos (...) y para que no falten abastos de leña y carbón, cuidarán los corregidores (...) procediendo contra los contraventores con las penas establecidas (...) celando con particular cuidado que se hagan semilleros para sembrar árboles, y distribuirlos a los vecinos para sus plantaciones.»*

A mitjan segle, Ferran VI decreta una llei (R.O. 31-1-1748) que, malgrat el seu fracàs, segueix vigent en temps del seu successor. Aquesta s'allarga en una infinitat d'instruccions detallades, encaminades a la conservació, cura i increment quantitatiu dels arbres. Per tal de realitzar noves plantacions, es preveu escollir terrenys ben assolellats i al mateix temps a l'abric del vent del Nord. Allà es plantaran a mà les glans més grosses i boniques, s'adobarà la terra amb fems i es protegiran per tal d'evitar *«que entre ganado u otros animales que puedan roer el tallo que produzcan»*. La llei segueix amb detallades instruccions sobre l'extirpació de males herbes (però no totes, de manera que les plantetes puguin absorbir la rosada), sobre la poda per fer créixer els arbres més alts i drets, i sobre la seva transplantació als tres anys d'edat *«desde mediado Diciembre hasta mediado Febrero, en luna creciente»*. També s'especifica la distància que cal respectar entre un arbre i l'altre, i la manera de protegir-los del bestiar: *«con una estaca, se atarán mimbres y además se le rodeará con espinas, zarzas, argomas ò cosa semejante que desvie los ganados»*. Fins i tot la llei estableix que *«unos contramestres de construcción (...) concurrirán a que todos los árboles nuevos crezcan y se guien con la vuelta ò tortura natural: dándosela mayor, si les pareciere conveniente, por medio de alguna artificiosa disposición, para que creciendo así puedan, sin violencia, formar a su tiempo en la construcción de baxeles, el miembro que convenga.»*

Era previst també que cada ciutadà plantés almenys tres arbres del tipus establert per un encarregat. Tothom havia de concórrer a aquest càrrec, *«excepto las viudas pobres que no tengan en su compañía hijo que pase de diez y ocho años»*.

Així mateix es pretenia exercir un control gairebé total de les tallades. Segons la normativa, els particulars *«están sujetos a la regla general de no cortar árboles sin noticia y permiso de los Intendentes (...) y cuando se les dé permiso para cortar los árboles marcados, tendrán obligación de reemplazarlos con nuevos plantíos»*. No obstant aquest vet, la llei preveia la concessió saltuària de permisos a particulars *«...por que la absoluta prohibición de cortar maderas y árboles podría ser perjudicial à mis vasallos, faltándoles el material necesario para la fàbrica y reparaciòn de sus casas, para molinos y otras cosa»*. Mes els beneficiats havien de ser pocs. Recordem que fins i tot al bisbat de Vic se li va denegar la demanda de tallar roures per a una reparació de bigues¹¹.

Aquesta concessió denota un cert paternalisme disfressat de magnanimitat. En realitat, si s'haguessin aplicat controls estrictes a les tallades de particulars, el resultat hauria estat el d'embarassar, obstaculitzar i frenar el normal desenvolupament d'activitats econòmiques tals com la construcció, reparació, fusteria, etc.

Altres disposicions pretenien la realització d'un cens de tot tipus d'arbres, que calia efectuar en cada una de les tres províncies de marina⁸. Es mana pretenciosament que uns encarregats visitin totes les muntanyes i posin *«... en registros foliados y rubricados, todas las noches lo que resulte de la visita del monte que aquel día se haya reconocido, con la distinción de su capacidad, linderos, calidad y número de árboles, su pertenencia y distancia à los ríos navegables ò puestos en que se puedan embarcar las maderas.»* El salari de l'encarregat del cens i del seu acompanyant escrivà *«se tiene que sacar de las multas que se impongan à las Justicias y vecinos, por no haber hecho los viveros, por no haber plantado sus montes, por no haber embarazado el descortezo de los árboles, por no haber guardado sus montes, por no haber embarazado los incendios, averiguado y preso los incendiarios, ó*

concurrido oportunamente con gente á apagarlos, por no haber cumplido los proveidos de las visitas antecedentes, por haber cortado árboles sin licencia, ó por otras faltas que se noten en la policia y buen gobierno de esta materia tan importante á mi servicio y al bien de mis Reynos.». Malgrat la meticulositat de les instruccions, és clar que amb els mitjans de l'època mai s'hauria aconseguit fer un cens precís d'una tal extensió de terres.

Paradoxalment, el causant de la desforestació de part de les comarques de marina era el mateix Estat que ordenava «... *embarazar y castigar rigurosamente que se corten y trocen los robles*», que exigia als ciutadans repoblar i cuidar els boscos malmesos, i que imposava sancions econòmiques en cas d'incompliment.

ELS PREUS DELS ROURES I ELS CONFLICTES QUE SE'N DERIVAREN

El 24-1-1788 l'Ajuntament de Vic, com a representant dels interessos dels propietaris de boscos afectats per la tala de roures, exposa la seva disconformitat respecte del procediment de tala i avaluació dels arbres a través d'una extensa carta recopilatòria dels fets succeïts els darrers anys. Les queixes anaven dirigides contra Dn. José Andrés del Portillo, per actuar fora de la legislació vigent; contra els assentistes o companyies arrendatàries que pagaven els arbres per sota del preu corrent de la fusta a més de no tenir cura del paisatge a l'hora de tallar i arrossegar la càrrega; i contra els perits de marina per la poca professionalitat i el baix preu de taxació. L'enfrontament entre l'administració i els propietaris era cantada atesa l'actuació partidista de la primera en els darrers anys.

Davant les continuades queixes, Portillo va convocar les autoritats i amos descontents, per tal de debatre, arreglar i solucionar les divergències sobre els preus. La reunió es va fer a St. Cugat del Vallès, però no va servir de res, les divergències havien de continuar. La mateixa llunyania de l'indret respecte de la comarca d'Osona i les despeses de transport i manteniment van impedir els petits propietaris assistir-hi. Els que hi van anar, es van trobar amb l'auditor de Marina com a jutge suprem. La imparcialitat de la justícia es feia dubtosa.

Amb la convocatòria de St. Cugat, Portillo havia recobert amb un vernís de magnanimitat les seves actuacions i es considerava a partir d'aquell moment legítimat per tirar endavant la campanya de tala de roures per a l'Armada.

Van seguir les queixes escrites, malgrat les reprensions del funcionariat, esgrimint les mateixes amenaces com un element més de les queixes. El fons de l'embolic residia en l'injust preu que els propietaris creien percebre de l'administració pels seus roures tallats.

Els assentistes havien provocat airades queixes entre els propietaris pels seus mètodes i forma d'actuar. En l'afer que ens pertoca, pagaven els arbres, no pel valor o quantitat de la fusta, sinó per unitat, ometent les diferències de llargada, amplada i «axura». El contenciós va obligar el ministeri a resoldre de pagar per colze cúbic. Per tal de valorar adequadament les possibilitats de cada arbre, el 1784, José Romero Fernández de Landa, publica un «*Reglamento de maderas necesarias para la fabricación de los baxeles del Rey y de las atenciones de sus arsenales*».

*les y departamentos»*²⁸, manuscrit on hi ha una catalogació de les diferents fustes que són necessàries per a la construcció d'un vaixell, les seves dimensions a esca-la, i el valor, segons el tipus d'arbre, que han de tenir els taulons serrats a les dras-sanes.

El valor dels arbres l'estipulaven els comissionats de la Marina, funcionariat al servei de l'administració que actuava sota la consigna d'estalviar com més millor.

La feina dels comissionats era marcar els arbres que quedaven encomanats a l'Estat. Les marques consistien en una numeració segons la destinació que se li donés (6 classes de vaixells), «*a fin de facilitar su conocimiento en el acto del recibo (a les drassanes) y cultivación para su cultivo de agua y empleo, y además del referido numero traerán todas las piezas la marca inicial de la provincia de donde se proveen»*²⁹. A partir del mateix moment, els propietaris en perdien tota jurisdicció o titularitat. Després en venia la taxació segons les dimensions dels taulons que s'esperava que en sortien.

La R. O. 10-8-1786 recomanava que per tal d'establir el valor dels roures, els comissionats s'assabentessin de quins eren els preus corrents, entrevistant-se amb persones de reconeguda capacitat i coneixença (marxants de fusta, fusters, llenyataires, carbonaires i traginers) que fossin, a ser possible, habitants del mateix terme allà on es procedia a la tallada, i així obtenir informacions el més exactes possible. Per preu corrent s'entenia el preu de mercat de la fusta que s'hagués hagut de menester per a una qualsevol feina, una reparació de bigues d'una teulada o de les pales d'un molí, etc.

Calia recórrer el bosc i això era, per alguns perits engandulits, una tasca feixuga, per la qual cosa s'estimaven de posar-hi preu a ull i estalviar-se la penada.

Un testimoni prou evident d'aquesta falta de reconeixement de cada arbre el podem trobar en les cartes l'Ajuntament vigatà, allà on es menciona un document redactat pels perits de Barcelona que deixen constància que «*tuvieron que evaluar árboles de 14 terrenos sin haber visto y reconocido a más que tres (terrenos)*», personar-se en un bosc concret el dia acordat, així que sovint els faltava temps per arribar al lloc establert. De manera que tampoc no tenien la possibilitat de procedir a una avaluació correcta, al no poder reconèixer els arbres.

Fos com fos, els perits de marina van marcar 3.187 roures pagant-ne 257.577 reals d'ardit, és a dir uns 80 rals per arbre. El preu no va satisfer els propietaris dels roures, per la qual cosa es va sol·licitar la intervenció d'un segons perits. Aquests van ser assessorats per dos fabricants de vaixells de comerç, dos marxants de fusta i dos pagesos que eren nomenats per l'Ajuntament de Barcelona. Més propers a llurs interessos, els propietaris van quedar satisfets quan els perits de Barcelona van incrementar els preus en un 30%. Però en la disparitat de criteris les desavinences van prendre volada. Cap dels dos grups de taxadors va acostar-se a la proposta de l'altre.

L'argumentació dels comissionats de Marina en la seva postura intransigent deia entreveure un doble discurs, dut a terme per actors diferents, però amb la pa-

28. Biblioteca de Catalunya. Barcelona.

29. Romero Fernández de Landa, José. B.C.B.

radoxa que tots pertanyen a la mateixa empresa. Per una banda, els desitjos reials proclamats a les distintes Ordres Reials i reglaments on queda palès l'anhel del monarca que els roures es paguin a un preu just, el preu de mercat de la contrada. Per una altra banda, la prepotència de l'administració que reclama un preu més baix que el del mercat perquè, com és pràctica habitual, qui compra a l'engròs, en aquest cas la Reial Armada, té dret a uns preus més ajustats. Però l'administració oblidava que, a diferència del cas proposat, la seva clientela estava dispersa. També oblidava que no es valora de la mateixa forma la fusta destinada a l'edificació de cases (bigues, marcs, escales...) de la utilitzada en la construcció de vaixells (dimensions, qualitat...). El criteri de taxació utilitzat es basaria en el primer cas.

La llei (RO 10-08-86) preveia que en cas de discòrdia es nomenés un tercer perit, però el representant de l'administració, en un primer moment no va informar l'Ajuntament de Vic d'aquesta alternativa, i quan va transcendir, els representants dels propietaris se'n van malfiar. Argumentaven que el perit-jutge, per la seva procedència oficial, actuaria condicionat a favor dels interessos de l'Administració. De ben segur, l'afer havia tret la son a més d'un propietari. No sabem si per mofa o per l'alt grau de respecte que els mereixia, van creure oportú proposar per a les funcions de perit-jutge amb garanties d'imparcialitat el mateix rei. La proposta, evidentment, no va transcendir, però 161 propietaris dels 349 afectats van obligar a taxar els seus roures al tercer perit que preveia la legislació.

El temor dels propietaris per la manca d'imparcialitat del perit-jutge tenia fonament. Lluny d'acostar les dues posicions enfrontades, es van limitar a posar el mateix preu de taxació dels comissionats de marina. El conflicte continuava.

Amb el nomenament dels perits de Barcelona s'originà un greuge corollari a l'anterior. Es tractava de discernir a compte de qui havien d'anar les despeses dels perits de Barcelona en concepte de dietes i transport. L'administració estava sensiblement molesta per les recurrents protestes dels propietaris: «*dirigidas únicamente a molestar y dilatar el pago de la suma legítima*». Contra la seva voluntat, van haver de subvenir els perits de Barcelona a raó de 13 diners per lliura cobrada, aproximadament el 5%. Però el compte de la vella va permetre que al cap de dos anys d'haver cobrat els roures, el 1789, 60 propietaris no haguessin satisfet encara llurs obligacions. El jutge proclama un ultimàtum: «*prevengo y hago saber a estos individuos que si por todo el dia 4 de marzo (als 10 dies de l'emissió de la carta) proximo, no han satisfecho su contingente, dirigiré apremio a un alguacil a cada cual...*». Si va tenir efecte, ho ignorem.

Portillo, seguint les indicacions de la Reial ordre de 31-08-1787, descomptava del valor dels arbres les despeses en concepte de tala i arrossegament, a més de les dietes dels treballadors. Això significava que com més dispersos fossin els arbres i més difícil la seva localització, enfilats i lluny de vies de transport fluvial, menor seria la quantitat a percebre, fins al punt que en algunes ocasions, com és el cas dels roures tallats a l'Esquirol, les despeses superaven el valor dels arbres. La legislació havia estipulat tres tipus de preus segons la distància dels arbres al moll: les zones que es trobaven a menys de 4 hores de camí al moll eren les millor remunerades, les que es trobaven entre 4 i 8 hores, i finalment les més llunyanes esdevien les més mal remunerades. Evidentment, els propietaris argumentaven que no era de la seva incumbència l'allunyada localització de les drassanes. La seva argumentació va servir de ben poca cosa ja que en els preus, els perits fixaren la

despesa del transport *«atendiendo a los gastos que cada roble producirá a la Real Hacienda despues de comprado hasta ponerlo a cargadero.»*

En el ramatge, les virostes i els beneficis que poguessin produir quedaven a favor del propietari. Segons la R.O. 30-1-1748, cap. 28: després del desbast queda *«a beneficio de los pueblos el ramage y leña menuda para gasto de sus fogueras, ò para venderlas (...) como si fuesen leñas producidas de las podas»*. Evidentment les branques, les puntes i l'escorça no entraven en el preu del tronc. Els comissionats, transformaven aquestes parts de l'arbre en una mena de «regal», potser per compensar el baix preu de taxació de la part profitosa.

També quedaven a favor dels amos tots aquells arbres malaguanyats en la tala o durant el seu transport. El que no quedava clar era el valor econòmic a percebre per la fusta. És a dir si s'havien de pagar al mateix preu de la resta d'arbres tallats. Els afectats així ho van sol·licitar esgrimint al seu favor la R.O. del 31-1-1748 per la qual s'establia *«... que solo se corten las precisas maderas de construcción cuyos codos cúbicos pagaren...»* Per contra, Portillo fent-ne una altra interpretació, oferia una liquidació del preu d'aquests troncs equivalent a la meitat del seu valor, atès que la Marina no en feia un ús directe.

Els representants dels propietaris consideraven perillós no pagar la totalitat dels arbres abatuts, perquè si no, podria donar-se el cas de tales encara més desmesurades. A més, creien injusta la proposta de Portillo perquè una vegada marcats, la responsabilitat dels roures era de l'administració. La resolució oficial va arribar tocatardana. Segons Cèdula de Carles IV datada el 19 de desembre del 1789, art. 8 *«Si entre los árboles cortados resultasen algunos inútiles no por esto debe rebaxarse a los dueños cosa alguna del valor del convenio o regulación; pues no es justo que sufran el menor perjuicio por la impericia, falta de examen u otros defectos de los contra maestres y delinidores...»*

RESUM DELS FETS

A través d'aquestes pàgines hem intentat descriure, comprendre i valorar el conflicte aparegut entre 350 propietaris de bosc de la comarca d'Osona i el ministeri de la Guerra a causa de 3.187 roures destinats a la construcció de vaixells per a l'Armada. El nombre, el procediment de tallada i els diners rebuts van enfrontar durant més de tres anys administració i propietaris. L'esforç dels darrers per reivindicar una remuneració més justa no van reeixir, ans al contrari. Totes les despeses originades pels plets, viatges, cartes, reunions, manutenció de perits alternatius... van haver de descomptar-se del preu que pels roures tallats van rebre de l'Estat (a més dels descomptes sobre el costs de tala, arrossegament i transport).

El ministeri de la Guerra, a través dels comissionats de marina i els seus superiors van aconseguir fusta de bona qualitat a bon preu, però les insistents queixes

dels propietaris van obligar Carles IV legislar al respecte (R.O. 19-12-1789). Prenent com a punt de referència el «cas de Vic» s'establiran criteris definitius sobre la forma d'efectuar les tallades, d'arreglar danys i perjudicis ocasionats, de fixar i liquidar preus, etc. És clar que, a vegades, les lleis solament serveixen per confirmar i perpetuar injustícies.

Santi PONCE VIVET
C/. Manlleu, 99
08500 VIC

Alessandro LEIDI
C/. Joaquina de Vedruna, 25, 2on., 1ª.
08500 VIC